

Heftgarn PETER HAILER / SCHAUSPIELHAUS DÜSSELDORF FOTO SONJA ROTHWEILER

te hartklep, en Dory, de eerste vrouw van Nico, een kind krijgt van de veel oudere Simon. Op driekwart van het stuk verspringt de handeling van *Rijgdraad* opeens naar 1995. Nico en Lea zijn inmiddels gescheiden, Nico probeert zijn relatie met Dory te herstellen, Lea woont bij haar vader Simon, en draagt zorg voor de opvoeding van de vijftienjarige Isaac, zoon van Simon en Dory en dus haar halfbroertje – Dory heeft voor die opvoeding geen tijd, omdat ze aan een internationale carrière als violiste bouwt, en met Nico kan Isaac niet omgaan. *Simon*, het laatste deel van de trilogie, is door Herzberg geschreven op verzoek van de acteurs van Schauspielhaus Düsseldorf ('hoe gaat het verder met deze mensen?'), speelt in 1998, het jaar waarin het titelrolpersonage 81 wordt, een beroerte krijgt en in coma raakt, omringd door zijn zorgzame dochter Lea en zijn zoon Isaac.

Leedvermaak bevat talloze korte fragmenten, flarden en liederen, *Rijgdraad* en *Simon* resp. 82 en 55 genummerde scènes. De eerste

twee stukken zijn ondertussen ook verfilmd (door Frans Weisz, het tweede stuk onder de titel *Qui vive*). *Simon* is in Nederland nog niet gespeeld. Met de Düsseldorfse uitvoering opende onlangs in Amsterdam Het Theaterfestival.

Leedvermaak, zo kan zonder overdrijving worden vastgesteld, behoort ondertussen tot het culturele erfgoed van Nederland, tot de canon van kunstwerken waarin geprobeerd wordt de pijn van het verleden in het heden in te passen. *Leedvermaak* werd in 1982 oorspronkelijk als muziektheaterproductie opgezet, in de regie van Leonard Frank, die dertien jaar later ook *Rijgdraad* voor het eerst op de planken bracht. *Leedvermaak* is legendarisch geworden onder meer door de precieze registratie van de pijn van oorlogsoverlevenden, onderduikmoeders, achtergeblevenen, nabestaanden en naïeve buitenstaanders – zoals de werkstudente Hendrikje die aan Ada vertelt hoe het was om tijdens een vakantie naar Auschwitz te gaan.

- ADA Hoe ziet dat eruit, Auschwitz?
- HENDRIKJE U bent er toch zelf geweest?
- ADA Ja, maar ik bedoel in de zomer.
Of:

- HENDRIKJE Want je hoort altijd dat juist het vergéten van die tijd zo pijnlijk is, dat het feit dat de jongere generatie er gewoon overheen leeft het nóg erger maakt dat isolement. Daarom ben ik er ook heengegaan. Ik was het helemaal niet van plan maar ik was daar in de buurt en toen werd het opeens net een magneet, ik kon er niet meer niét heengaan.

- ADA Ja zo ging het ons indertijd ook! Kan ik iets te drinken voor je halen?

- HENDRIKJE En niemand wil er over praten!

In *Rijgdraad* wordt de oorlog steeds meer op afstand gehouden zodat het verdriet verwordt tot een onverwacht opkomende serie pijnscheuten. In het laatste deel van dit stuk, net als in *Simon*, komen de kinderen van de oorlogsgeneratie verhaal halen: ze willen weten waarom hun ouders er zo'n puinhoop van hebben gemaakt.

De acteurs in Düsseldorf vormen een hecht ensemble, dat speelt met een zichtbaar grote liefde voor Herzbergs figuren. In een eerdere ensce-nering van *Heftgarn* (Schauspiel Bonn, Harald Clemen) werd het Tsjechoviaanse impressionisme van Herzbergs teksten benadrukt. De regisseur van het Düsseldorfse tweeluik, Peter Hailer, 'schildert' in hardere kleuren, koeler, afstandelijker, epischer wellicht, in een opengewerkt decor dat bijna een abstract schema lijkt.

De Nederlandse krant *NRC Handelsblad* signaleerde naar aanleiding van *Simon*: 'De acteurs in Düsseldorf hebben wellicht nog nooit eerder joden gespeeld. Juist dat vermoeden geeft aan de voorstelling een meerwaarde: deze slachtoffers zien er niet anders uit dan doorsnee-Duitsers, en ze zeggen over joden dezelfde onhandige, domme en kwetsende dingen. Het publiek wordt een spiegel voorgehouden – een lachspiegel met realistische kwaliteiten, een groep normale burgers, met als enige abnormaliteit het gegeven dat men te veel weet.'

Het zal wel vloeken in de kerk zijn en Judith Herzberg zal het me niet in dank afnemen, maar ik heb tijdens het zien van zowel *Heftgarn* als *Simon* zeer aan de zachte tristesse en de harde humor van Fassbinders *Het vuil, de stad en de dood* moeten denken, dat behalve een verdrietig ook een zeer wanhopig universum schetst, waarin het verleden en de schuld uit dat verleden als een loden last drukt op de centrale personages Roma B. en A. die de rijke jood wordt genoemd.